

Walka z Kościołem katolickim

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Cytat za: artykuł *Prof. M. Kopczyński: dziś dużo więcej wiemy o Kresach niż o Śląsku*, 2021, tekst dostępny online: dzieje.pl.

- Cytat za: artykuł *Władza ludowa zwalcza religianctwo*, Piotr Osęka, 2012, tekst dostępny online: polityka.pl.
- Cytat za: L. Dudkiewicz, *Jeszcze jedna tajemnica wielkości Prymasa (rozmowa z o. Jerzym Tomzińskim OSPPE)*, Tygodnik katolicki „Niedziela” nr 30/2001 [on-line].
- Cytat za: *6 października 1954 – 26 października 1955*, dostępny online: wyszynskiprymas.pl, [13.07.2022].
- Źródło: Lyndon B. Johnson, *We shall overcome*, [w:] *Wielkie mowy historii*, t. 4, Warszawa 2006, s. 72–73.
- Źródło: Martin Luther King Jr., dostępny w internecie: pl.wikiquote.org.
- Cytat za: artykuł *Kim byli „księża-patrioci”?*, Jacek Żurek, BEP IPN Warszawa, tekst dostępny online: polska1918-89.pl.

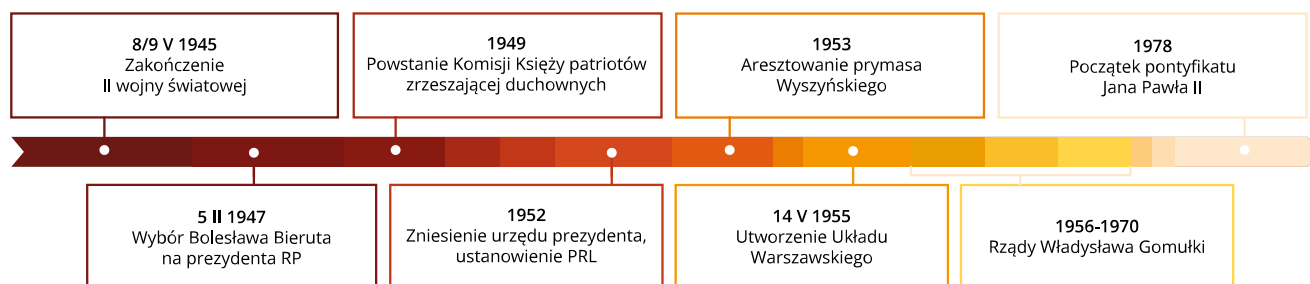

Walka z Kościołem katolickim

Prymas Stefan Wyszyński w czasie uroczystości odnowienia Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego, 26 sierpnia 1957 r.

Źródło: IPN, tylko do użytku edukacyjnego.

Władza ludowa w pierwszych latach swoich rządów w Polsce unikała drastycznych ataków na Kościół. Czołowi działacze partyjni uczestniczyli w uroczystościach religijnych, a obchodom państwowym towarzyszyli księża. Nawet przywódca Polskiej Partii Robotniczej (PPR) Bolesław Bierut wziął w 1945 r. udział w odsłonięciu figury Chrystusa przy kościele św. Krzyża na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie, a dwa lata później kończył swoją przysięgę prezydencką słowami „tak mi dopomóż Bóg”. Na dłuższą metę ateistyczny reżim komunistyczny nie mógł sobie jednak pozwolić na tolerowanie Kościoła katolickiego, od 1947 r. jedynej niezależnej masowej instytucji w kraju. Starcie Kościoła z potężną i bezwzględną machiną państwową wydawało się nieuchronne.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

- Przedstawisz powody oraz metody bezpardonowej walki komunistów z Kościołem w czasach stalinowskich.
- Omówisz działalność heroicznych i tragicznych postaci polskiego Kościoła: Augusta Hlonda, Czesława Kaczmarka i Stefana Wyszyńskiego.
- Ocenisz skuteczność antykościelnej polityki władz Polski Ludowej.

Przeczytaj

Przed próbą sił

Kościół katolicki w Polsce poniósł podczas II wojny światowej niezwykle bolesne straty. Spośród 12 tys. księży okupanci niemieccy i sowieccy wymordowali ok. 20 proc. Pomimo represji duchowni aktywnie wspierali podziemie niepodległościowe i udzielali pomocy Żydom. Księża dzielili z rodakami tragedie, ból i niedole czasów wojennych, umacniając w ten sposób tradycyjnie silne więzi ze społeczeństwem. Niezlomna postawa kleru wobec obu totalitaryzmów dodatkowo wzmocniła autorytet całej instytucji Kościoła katolickiego. Do wzrostu jego pozycji przyczyniły się także powojenne zmiany granic, w wyniku których Polska stała się krajem niemal jednolitym religijnie.

August Hlond (1881–1948) – salezjanin, arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański w latach 1926–1946, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski w latach 1946–1948, prymas Polski w latach 1926–1948. Miał silne poglądy antykomunistyczne. Głosił je otwarcie jeszcze przed wybuchem II wojny światowej. Po wojnie 8 września 1946 r. w Częstochowie zawierzył Polskę, poprzez uroczysty akt w obecności całego Episkopatu i przy udziale kilku milionów wiernych, Niepokalanemu Sercu Maryi.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Pomimo bolesnych strat wojennych Kościół zachował mocne struktury, a na jego czele znaleźli się charyzmatyczni przywódcy, m.in. prymas August Hlond (1881–1948) oraz „książę niezłomny”, biskup krakowski Adam Sapieha (1867–1951).

W przeciwieństwie do Kościoła komuniści nie cieszyli się autentycznym autorytetem i poparciem Polaków. Swoją władzę zdobyli i utwierdzili siłą. Do 1947 r. władzy ludowej z pomocą Sowietów udało się przejąć pełną kontrolę nad kluczowymi instytucjami państwowymi, zlikwidować legalną opozycję oraz złamać siłę zbrojnego podziemia niepodległościowego. Do tego czasu reżim unikał ostrych sporów z Kościołem, licząc się z ogromnym autorytetem i wpływem tej instytucji na postawy i poglądy Polaków. W 1947 r. skończył się jednak okres tolerancji wobec katolików. Władzom zależało na przejęciu kontroli nad Kościołem oraz zerwaniu więzi łączącej wiernych z Watykanem. Komuniści bez pardonowo zaatakowali instytucje katolickie i przystąpili do

intensywnej ateizacji społeczeństwa.

Szykany i represje

Zwiastuny konfliktu komunistów z Kościołem pojawiły się już w 1945 r., kiedy papież Pius XII odmówił odwołania niemieckich biskupów na tzw. **Ziemiach Odzyskanych**.

Watykan zezwolił wprawdzie prymasowi Hlondowi na powołanie administratorów apostolskich, czyli tymczasowych zarządców diecezji, komuniści uznali jednak, że papież odmawia uznania polskich praw do „poniemieckich” obszarów. Polscy hierarchowie wyraźnie poparli repolonizację Ziemi Odzyskanych, co nie powstrzymało władz przed wypowiedzeniem **konkordatu**.

Konflikt władz z Kościołem przybrał na sile w 1948 r., kiedy Pius XII wygłosił orędzie do biskupów niemieckich, w którym wyraził solidarność z Niemcami wysiedlonymi z Polski. Rządowa propaganda przypuściła wówczas zajadły atak na polskich hierarchów, oskarżając ich o zdradę interesów państwowych i narodowych. Antyklerykalne przedsięwzięcia inspirował i koordynował **Departament V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego**, odpowiedzialny m.in. za przeciwdziałanie wpływom Kościoła.

W odpowiedzi papież zagroził ekskomuniką katolikom wstępującym do partii komunistycznej. Władza zareagowała na to ograniczeniem swobody kultu, zapowiadając kary więzienia za „zmuszanie do udziału w praktykach religijnych”, „nadużywanie wolności wyznania i sumienia w celach wrogich ustrojowi” oraz „udział w zbiorowiskach publicznych”*. Komuniści przejęli katolicką organizację charytatywną Caritas oraz skonfiskowali dobra kościelne. Starali się także rozbić jedność polskiego Kościoła. W 1949 r. przy lojalnej wobec władz kombatanckiej organizacji Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD) powstała **Komisja Księży** zrzeszająca duchownych. Komuniści werbowali jej członków, tzw. księży patriotów, wykorzystując różnorodne metody: przekupstwo, szantaż lub też ludzką naiwność. Do ruchu księży patriotów przystąpiło ok. 10 proc. duchownych. Współpracę z komunistami podjął także przedwojenny działacz narodowej prawicy Bolesław Piasecki. Skupił on wokół siebie grono „postępowych katolików” oraz powołał do życia Instytut Wydawniczy PAX.

<http://Polska1918-89.ipn.gov.pl>

Okładka satyrycznego czasopisma „Szpilki” z okresu stalinowskiego stanowi przykład typowej dla tego okresu antykościelnej propagandy komunistycznej. Ilustracja miała „udawać” autentyczne czasopismo watykańskie „L'Osservatore Romano”.

Twórcy karykatury sugerowali, że dostojnicy Kościoła katolickiego służą interesom amerykańskim oraz mają na względzie przede wszystkim dobra materialne.

Wskaż elementy graficzne, które o tym świadczą.

Źródło: dostępny w internecie: ipn.gov.pl, tylko do użytku edukacyjnego.

* cytaty za: Wojciech Roszkowski, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2019, s. 190.

Non possumus

Biskup Czesław Kaczmarek podczas procesu. Zwróć uwagę na dużą liczbę obserwatorów procesu, który miał charakter pokazowy. Procesy pokazowe pod rządami komunistów pełniły funkcję starannie zaplanowanych przez władze spektakli propagandowych. Proces śledzili na miejscu działacze partyjni, funkcjonariusze bezpieki, komunistyczni ideolodzy i dziennikarze. Zeznaniom oskarżonych towarzyszyły kierowane do nich obraźliwe okrzyki, gwizdy, potupywania i obelgi. Komuniści w ten sposób starali się upokorzyć i złamać podsądnych, którzy – z powodu braku niezależności sądów – nie mieli żadnych szans na skuteczną obronę.

Źródło: dostępny w internecie: ipn.gov.pl, tylko do użytku edukacyjnego.

własnych kandydatów na urzędy kościelne, cenzurowali katolickie wydawnictwa, likwidowali niższe seminaria duchowne, utrudniali pielgrzymowanie, wycofywali nauczanie religii ze szkół, zamykali w więzieniach niepokornych księży. Represje dotknęły także najwyższych dostojników Kościoła. Pod zarzutem kolaboracji z Niemcami oraz szpiegostwa na rzecz Stanów Zjednoczonych aresztowano biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka. Podczas śledztwa ksiądz był torturowany. W trakcie pokazowego procesu przyznał się do zarzucanych mu czynów, a sąd skazał go na karę 12 lat więzienia. W innym procesie księży kurii krakowskiej, również oskarżonych o szpiegostwo, zapadł wyrok śmierci na ks. Józefa Lelitę, zamieniony ostatecznie na dożywocie.

Początki starcia państwa z Kościołem zbiegły się w czasie ze śmiercią kardynała Hłonda w roku 1948. Nowym przewodniczącym [Konferencji Episkopatu Polski](#) został prymas Stefan Wyszyński, orędownik kompromisu z władzą. W kwietniu 1950 r. komuniści zgodzili się zawrzeć porozumienie z Kościołem. Władza zagwarantowała mu prawo do nauczania religii w szkołach, wydawania czasopism, swobodnej działalności Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz seminariów duchownych i zakonów. Katolicy mogli uczestniczyć w uroczystościach religijnych. W zamian Episkopat potępił działalność „band podziemia” antykomunistycznego, zobowiązał się do poszanowania instytucji państwowych oraz porzucił krytykę [kolektywizacji wsi](#).

Rządzący nie zamierzali jednak respektować porozumienia. Na początku lat 50. sytuacja Kościoła stała się już dramatyczna. Komuniści narzucali

Czterej księży oraz trzy osoby świeckie oskarżone w procesie kurii krakowskiej, 21–26 stycznia 1953 r. W ostatnim rzędzie od lewej: Edward Chachlica, ks. Wit Brzycki, przed nimi ks. Jan Pochopień, w pierwszym rzędzie: Michał Kowalik, ks. Franciszek Szymonek, ks. Józef Lelito.

Rozprawy zorganizowano w hali widowiskowej Zakładów Budowy Maszyn i Aparatury im. Stanisława Szadkowskiego w Krakowie. Choć trzech oskarżonych skazano na karę śmierci, ostatecznie zmieniono ją decyzją Rady Państwa na dożywotnie więzienie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Władze zażądały także od prymasa Wyszyńskiego, aby ten potępił biskupa Kaczmarka. Prymas zajął jednak w tej sprawie nieprzejednane stanowisko. Z okazji święta Bożego Ciała Episkopat ogłosił list, w którym potępił antykościelną politykę władz.

“ A gdyby zdarzyć się miało, że czynniki zewnętrzne będą nam uniemożliwiały powoływanie na stanowiska duchowne ludzi właściwych i kompetentnych, jesteśmy zdecydowani nie obsadzać ich raczej wcale niż oddawać religijne rządy dusz w ręce niegodne. [...] Podobnie, gdyby postawiono nas wobec alternatywy: albo poddanie jurysdykcji jako narzędzia władzy świeckiej, albo osobista ofiara – wahać się nie będziemy. Pójdziemy za głosem apostołskiego naszego powołania i kapłańskiego sumienia, idąc z wewnętrznym spokojem i świadomością, że do prześladowania nie daliśmy najmniejszego powodu, że cierpienie staje się naszym udziałem, nie za co innego, tylko za sprawę Chrystusa i Chrystusowego Kościoła. Rzeczy Bożych na ołtarzu cesarza składać nam nie wolno. Non possumus! (Nie możemy).

Cytat za: artykuł *Prof. M. Kopczyński: dziś dużo więcej wiemy o Kresach niż o Śląsku*, 2021, tekst dostępny online: dzieje.pl.

Stanowisko Episkopatu skłoniło władze do eskalacji represji. 25 września 1953 r. komuniści aresztowali prymasa Wyszyńskiego pod pretekstem wrogiej działalności wobec państwa. Hierarcha został **internowany** i przebywał w odosobnieniu przez trzy lata w różnych klasztorach, m.in. w Prudniku i Komańczy. W grudniu 1953 r. władze zmusiły Episkopat do ślubowania na wierność PRL. Księża, którzy odmówili podobnej przysięgi, komuniści odsuwali od pracy duszpasterskiej.

Cela w klasztorze Franciszkanów w Prudniku, jedno z miejsc internowania prymasa Wyszyńskiego. Scharakteryzuj warunki, w jakich przebywał prymas.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Pomimo masowych i surowych represji władza nie odniosła większych sukcesów w ateizacji społeczeństwa. Aresztowanie prymasa Wyszyńskiego tylko przysporzyło mu autorytetu. Nawet u schyłku systemu stalinowskiego pielgrzymki na Jasną Górę, jedno z najważniejszych miejsc kultu w Polsce, przyciągały rzesze uczestników z całego kraju. W 1956 r. w wyniku zmian politycznych w Polsce i większej liberalizacji życia politycznego w kraju władza na kilka lat wyraźnie ograniczyła represje względem Kościoła.

Słownik

bezpieka

potoczne określenie aparatu bezpieczeństwa w czasach PRL

Departament V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego

(w skrócie Departament V MSW) jednostka organizacyjna MSW działająca w PRL w latach 1979–1989; ich zadaniem były ochrona operacyjna przemysłu i gospodarki narodowej oraz zwalczanie środowisk opozycyjnych w zakładach pracy

Konferencji Episkopatu Polski

w Kościele łacińskim instytucja zrzeszająca biskupów danego terytorium, najczęściej kraju, mająca na celu koordynację prac biskupów i współpracę w rozwiązywaniu wspólnych problemów

internowanie

(z łac. *internus* – wewnętrzny) przymusowe umieszczenie określonych osób w wyznaczonym miejscu pobytu bez prawa jego opuszczania

kolektywizacja wsi

(z łac. *collectivus* – zbiorowy, wspólny) przekształcanie indywidualnych gospodarstw rolnych w spółdzielnie rolnicze

konkordat

(z łac. *concordatus* – uzgodniony) umowa międzynarodowa zawierana między państwem a Stolicą Apostolską, regulująca sprawy dotyczące obu stron

Komisja Księży

„księża patrioci”; ruch księży popierających władzę ludową i zmiany dokonywane w PRL, aktywny w latach 1949–1956

Ziemie Odzyskane

przedwojenne tereny wschodnich Niemiec, po wojnie ziemie zachodnie i północne współczesnej Polski, które zgodnie z postanowieniami konferencji poczdamskiej zostały przyznane Polsce

Słowa kluczowe

ateizacja, katolicy, „księża patrioci”, kolektywizacja, konkordat, PAX, podziemie antykomunistyczne, stalinizm w Polsce, Polska po II wojnie światowej

Bibliografia

R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2010.

W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2019.

J. Żurek, *Kim byli „księża-patrioci”?*, w: *Komentarze historyczne*, tekst dostępny online: polska1918-89.pl.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją, a następnie wykonaj polecenia.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Polecenie 2

Postaw się w roli dziennikarza z Zachodu. Jest końcówka 1956 r., Stefan Wyszyński właśnie wyszedł na wolność. Opisz w krótkim artykule postać prymasa Polski. W swoim tekście zwróć uwagę na przyczyny zatrzymania przywódcy polskiego Kościoła.

Wytłumacz, dlaczego Wyszyński cieszył się tak wielkim autorytetem wśród Polaków.

Polecenie 3

Stwórz teksty napisów do trzech tablic pamiątkowych poświęconych prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu. Pierwsza z nich znajdzie się na ścianie Muzeum Lat Dziecięcych Stefana Wyszyńskiego w Zuzeli, druga przy klasztorze Nazaretanek w Komańczy, trzecia – przy pałacu Arcybiskupim w Warszawie.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uporządkuj wydarzenia w kolejności chronologicznej.

- referendum ludowe
- konstytucja PRL
- porozumienie państwo–Kościół
- uchwalenie małej konstytucji
- opuszczenie kraju przez Stanisława Mikołajczyka
- wybory parlamentarne do Sejmu Ustawodawczego
- aresztowanie Władysława Gomułki
- śluby jasnogórskie
- ślubowanie lojalności Episkopatu wobec władz PRL
- I Krajowy Zjazd Delegatów Komisji Księży przy ZBoWiD
- powstanie PZPR
- powstanie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej
- internowanie Stefana Wyszyńskiego

Ćwiczenie 2

Dopasuj pojęcia do definicji.

Potoczna nazwa komunistycznego aparatu bezpieczeństwa., Organizacja kombatancka zrzeszająca głównie walczących po stronie komunistów uczestników II wojny światowej., W Kościele katolickim instytucja zrzeszająca biskupów danego terytorium, najczęściej kraju, koordynująca ich współpracę w rozwiązywaniu wspólnych problemów., Partia dominująca w powojennym polskim życiu politycznym, która istniała do 1948 r., Oficjalna umowa między państwem a Kościołem., Środek przymusu polegający na umieszczeniu danej osoby w wyznaczonym miejscu pobytu, połączony z zakazem opuszczania tego miejsca.

Definicja	Pojęcie
Potoczna nazwa komunistycznego aparatu bezpieczeństwa.	
Organizacja kombatancka zrzeszająca głównie walczących po stronie komunistów uczestników II wojny światowej.	
W Kościele katolickim instytucja zrzeszająca biskupów danego terytorium, najczęściej kraju, koordynująca ich współpracę w rozwiązywaniu wspólnych problemów.	

Partia dominująca w powojennym polskim życiu politycznym, która istniała do 1948 r.	
Oficjalna umowa między państwem a Kościołem.	
Środek przymusu polegający na umieszczeniu danej osoby w wyznaczonym miejscu pobytu, połączony z zakazem opuszczania tego miejsca.	

Ćwiczenie 3

Zaznacz na czerwono zdania fałszywe, a na niebiesko zdania prawdziwe.

Pius XII nie krył swojego krytycznego nastawienia do władzy komunistycznej.

Bolesław Piasecki stworzył katolickie wydawnictwo PAX, aby wesprzeć Episkopat w obliczu agresywnych ataków komunistów na Kościół.

Porozumienie państwa z Kościołem z 1950 r. zobowiązywało Episkopat m.in. do wsparcia państwowej akcji likwidowania prywatnej własności na polskiej wsi.

Komuniści do 1947 r. powstrzymywali się od masowych represji wobec Kościoła z uwagi na pojednawczą względem Watykanu politykę ZSRS w okresie powojennym.

Władze komunistyczne w reakcji na orędzie *Non possumus* internowały biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka.

Ćwiczenie 4

Episkopat Polski w starciu z władzą komunistyczną nie stał na pozycji przegranej. Wskaż po cztery atuty, jakimi dysponował Kościół, oraz cztery atuty władzy ludowej.

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z fragmentem tekstu artykułu popularnonaukowego i wykonaj polecenia.

” Zaraz po wojnie, kiedy kształt ustroju dopiero się krystalizował [...]. [...] podczas uroczystości 1 maja 1945 r. we Wrocławiu władze miasta, członkowie PPR i przedstawiciele wojska uczestniczyli w uroczystym poświęceniu krzyża, połączonym ze śpiewaniem pieśni religijnych. Także w następnych latach politycy komunistyczni zasiadali w pierwszych rzędach podczas nabożeństw inaugurujących obchody państwowe, klękali podczas podniesienia, uczestniczyli też w procesjach Bożego Ciała, krocząc pod baldachimem. Przemawiający do wyobraźni opis symbiozy katolicyzmu z partyjnym ceremoniałem znajdziemy we wspomnieniach polskiego osadnika na ziemiach zachodnich: „Pamiętam zebranie w Zarządzie Miejskim, zorganizowane w kwietniu 1946 przez nowego burmistrza, sekretarza Komitetu Miejskiego PPR, towarzysza Marciniaka. Chodziło o przygotowanie programu obchodów robotniczego święta 1 Maja. [...]. Towarzysz Marciniak postawił warunek, aby uroczystości pierwszomajowe zacząć od mszy, bo inaczej ludzie nie będą czuli, że to święto [...]”. W małych miasteczkach relacje między komitetem PPR i parafią bywały nieraz znakomite. Oto w jednym z powiatów na Kielecczyźnie aktywiści lokalnej komórki partyjnej poprosili proboszcza, jako osobę najlepiej wykształconą, by pomógł im sporządzić urzędowe sprawozdanie z pracy komitetu. [...] W gruncie rzeczy ostentacyjna pobożność polskich komunistów miała charakter czysto taktyczny, a co za tym idzie – krótkotrwały. W tajnych wytycznych z listopada 1944 r. kierownictwo PPR wyłożyło swój stosunek do Kościoła z szokującą otwartością: „Musimy »na razie« pozyskać kler, a z nim przejdą do naszego obozu wszyscy ci, którzy dzisiaj stoją w rezerwie. Kler pójdzie tam, gdzie [będzie] widział siłę

i korzyści materialne. Wiemy z historii, że kler w pierwszym rządzie wystąpił na stronę zaborcom i ciemiężycielom naszego Narodu. Pójdzie i teraz na stronę PKWN, jeżeli będzie widział w tym swój interes. Dziś kler jest nam potrzebny i musimy go pozyskać, choć byśmy chwilowo stracili na tym”.

Cytat za: artykuł *Władza ludowa zwalcza religianctwo*, Piotr Osęka, 2012, tekst dostępny online: polityka.pl.

Ćwiczenie 6

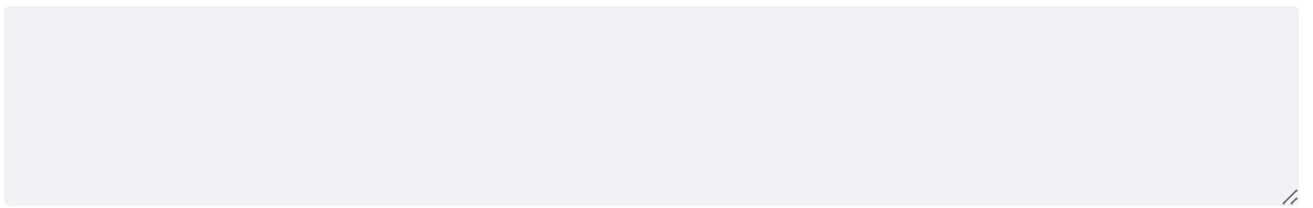
Zapoznaj się z fragmentem artykułu historycznego o ruchu „księży patriotów”.

Następnie postaw się w roli doradcy Episkopatu, obeznanego z bezwzględными metodami działalności komunistycznych służb bezpieczeństwa. Opracuj listę pięciu porad dla księży, które ułatwiłyby im uniknięcie uzależnienia się od władzy komunistycznej.

” Zapewne nieliczna grupa księży należała do ruchu [księży patriotów] z inspiracji lub wcześniejszego zezwolenia władz kościelnych [...]. Istotne były motywy ideowe, które nie musiały wykluczać innych powodów. Wedle Jana Żaryna „dla księży tych niewątpliwym spoiwem mogącym połączyć duchowieństwo z ówczesną władzą państwową było wspólne widzenie między innymi następujących kwestii: 1) stosunku do Niemiec i drugiej wojny światowej: antyniemieckość, a zatem podatność na argumentację komunistów, że to jedynie Stalin i ZSRR byli gwarantami granicy polskiej na Odrze i Nysie Łużyckiej; 2) pozytywny stosunek do przemian społeczno-gospodarczych [...]. Jakie były najczęstsze przyczyny współpracy ze służbami bezpieczeństwa? Od chwili powstania – pisał Bohdan Cywiński – „[...] nad rozszerzeniem stanu liczebnego grupy zaczął usilnie pracować Urząd Bezpieczeństwa, nachodząc poszczególnych księży i namawiając ich do współpracy, strasząc aresztowaniem, represjami lub szantażując na tle faktycznych, a najczęściej wmawianych wykroczeń, zwłaszcza na przykład *de sexto* [z szóstego przykazania]. [...] wielu księży ustępowało przed uderzeniem, nie chcąc być przedmiotem skandalu. Pierwsze ustępstwo pociągało za sobą dalsze naciski, idące coraz dalej aż do kompletnej kompromitacji ideowo-moralnej delikwenta. Złamani lub ogłupieni księża, poprzez fakt swego przystąpienia do grupy publicznie występującej w prasie i radiu przeciw Episkopatowi lub papieżowi, tracili, oczywiście, poparcie w środowisku i całkowicie wpadali w ręce komunistów. [...] Ta aktywna grupa była jednak bardzo

nieliczna, stanowiło ją zaledwie kilkadziesiąt osób. Kilkuset innych księży udawało się zastraszeniem lub dezinformacją skłonić do uczestnictwa w organizowanych przez władze zjazdach [...]. Większość spośród nich, czując się oszukana, dokonywała wielkich wysiłków, by wydostać się stamtąd i uciąć na przyszłość podobne kontakty”. Ostatnia kategoria motywacji to zależność finansowa. 20 marca 1950 r. Sejm RP uchwalił ustawę o przejęciu przez państwo majątków ziemskich Kościoła. Z dochodów z przejętych nieruchomości i dotacji państwowych utworzono Fundusz Kościelny, przeznaczony na utrzymanie i odbudowę kościołów, pomoc materialną i opiekę lekarską. [...] Po 1950 r. dotacje dla poszczególnych księży rozdzielał Urząd do spraw Wyznań w nagrodę za „dobre sprawowanie”.

Cytat za: artykuł *Kim byli „księża-patrioci”?*, Jacek Żurek, BEP IPN Warszawa, tekst dostępny online: polska1918-89.pl.

Ćwiczenie 7

Wstaw w luki w tekście brakujące zdania.

Następnie wygnali biskupów katowickich, zastępując ich kapłanami współpracującym z komunistami, wreszcie na przełomie 1951 i 1952 r. usunęli także biskupów krakowskich, Poddawany różnicowanej presji kapłan ostatecznie skapitulował i przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów., Zapisano w nim m.in.: „objęcie duchownego stanowiska kościelnego wymaga uprzedniej zgody właściwych organów państwowych”, Komuniści już wcześniej uderzyli w zaplecze personalne Kościoła, likwidując niższe seminaria duchowne i nowicjaty zakonne., Kolejnym uderzeniem komunistów stał się więc proces bp. Kaczmarka, a tuż po nim internowanie kard. Wyszyńskiego.

Bp Kaczmarek został aresztowany w styczniu 1951 r. Przez blisko trzy lata znajdował się w areszcie Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego.

.....
.....
..... Można przyjąć, że aresztowanie bp. Kaczmarka rozpoczęło decydującą ofensywę antykościelną, zaś jego proces przypadł na jej apogeum.

..... Usiłowali także wpływać na jego politykę personalną. W 1951 r. usunęli z ziem uzyskanych kosztem III Rzeszy administratorów apostolskich, na których miejsce – pod naciskiem władz – wybrano spolegliwych wobec reżimu wikariuszy kapitulnych.

..... [..]. Decydującym ruchem było wprowadzenie miesiąc później dekretu o obsadzie stanowisk kościelnych, w którym – już całkiem otwarcie – władze reżimu przyznały sobie prawo do ingerowania w mianowania duchownych na funkcje administracyjne w Kościele.

..... Przewidywano także, że kapłani mają składać „ślubowanie na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Gwałtowny sprzeciw Episkopatu, wyrażony w głośnym memoriale *Non possumus* i zdecydowana postawa prymasa kard. Stefana Wyszyńskiego były symbolem niezłomności Kościoła.

.....
.....
.....

Źródło: tekst dostępny online: ipn.gov.pl.

Ćwiczenie 8

Oceń skuteczność polityki antykościelnej władz PRL w czasach stalinowskich. Uzasadnij swoją opinię, podając cztery argumenty.

Argument 1

Argument 2

Argument 3

Argument 4

Dla nauczyciela

Autor: Marcin Sawicki

Przedmiot: historia

Temat: Walka z Kościołem katolickim

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum

Podstawa programowa:

zakres podstawowy

LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja.

Uczeń:

4) opisuje formy i skutki prześladowania Kościoła katolickiego.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- przedstawia genezę konfliktu państwa z Kościołem katolickim w czasach stalinowskich;
- omawia działalność prymasa Stefana Wyszyńskiego;
- opisuje formy i skutki prześladowań Kościoła.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm,
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych,
- tworzenie dłuższej wypowiedzi pisemnej,
- analiza materiału źródłowego (porównawcza),

- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna,
- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu,
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale,
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda,
- kartki papieru, przybory do pisania,
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji:

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Walka z Kościołem katolickim”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel wyznacza dwóch uczniów do przygotowania krótkiej prezentacji o genezie powojennego konfliktu władz komunistycznych z Kościołem katolickim.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat lekcji i przedstawia jej cele. Omawia planowany przebieg zajęć.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. kto zapoznał się z udostępnionym e-materiałem.
Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach pytania związane z tematem lekcji. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem zajęć?

Faza realizacyjna:

1. Rekapitulacja wtórna. Nauczyciel prosi, aby uczniowie przedstawili stosunek ideologii komunistycznej do religii. Wybrane osoby (albo ochotnicy) przypominają, jakie formy przybrała walka z religią w ZSRS.
2. Praca w grupach. Prowadzący poleca, aby uczniowie podzielili się na trzy- lub czteroosobowe grupy i wykonali w nich ćwiczenie 2 z sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie wskazują atuty, jakimi dysponowały Kościół oraz władza komunistyczna. Po ustalonym

czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują.

3. Prezentacja. Wskazani przed lekcją uczniowie prezentują i omawiają efekty swojej pracy. Nauczyciel oraz inni uczniowie zadają pytania prezentującym, w razie potrzeby uzupełniają ich wypowiedzi.
4. Praca z multimedium („Prezentacja multimedialna”). Uczniowie wracają do swoich grup, zapoznają się z treścią multimedium i w zespołach wykonują polecenie 2: „Postaw się w roli dziennikarza z Zachodu. Jest końcówka 1956 r., Stefan Wyszyński właśnie wyszedł na wolność. Opisz w krótkim artykule postać prymasa Polski. W swoim tekście zwróć uwagę na przyczyny zatrzymania przywódcy polskiego Kościoła. Wytlumacz, dlaczego Wyszyński cieszył się tak wielkim autorytetem wśród Polaków”. Po ustalonym czasie przedstawiciel wybranej grupy (lub grup) odczytuje przygotowany opis, uczniowie mogą omawiać opracowane artykuły.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie, wciąż w grupach, wykonują ćwiczenie 8. Wyjaśniają, dlaczego antykościelna polityka komunistów zakończyła się porażką władzy. Nauczyciel w razie potrzeby dopowiada istotne informacje.
2. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli?
3. Na koniec omawia pracę uczniów podczas zajęć.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 5 i 6 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2010.

W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2019.

J. Żurek, *Kim byli „księża-patrioci”?*, w: *Komentarze historyczne*, tekst dostępny online: polska1918-89.pl.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się z prezentacją multimedialną przed lekcją, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę. Wówczas w trakcie fazy realizacyjnej od razu przechodzą do wykonywania poleceń.